

*«Ελλάς ηρώων μητέρα, φίλη, γλυκεία πατρίδα μου –
Ωραία και μόνη η Ζάκυνθος με κυριεύει»*

Ο τίτλος της ομιλίας που εκφωνήθηκε στις 5-6-2017 στη Λέσχη «Ο Ζάκυνθος», στην εσπερίδα «Εις μνήμην μετακομιδής οστών Α. Κάλβου» αποτελέστηκε από δύο ζευγάρια στίχων του Κάλβου. Το ένα από την ωδή «Ο ωκεανός», το άλλο από τον «Φιλόπατρι»: το πρώτο ύμνος στη μεγάλη πατρίδα, την Ελλάδα, στην ελευθερία της οποίας αφιέρωσε την ποιητική ικμάδα του·

*Γη των θεών φροντίδα,
Ελλάς ηρώων μητέρα,
φίλη, γλυκεία πατρίδα μου
νύκτα δουλείας σ' εσκέπασε,
νύκτα αιώνων.*

Η λύρα, «Ο ωκεανός»

Το δεύτερο, πονεμένο ερωτικό τραγούδι στην ιδιαίτερη πατρίδα του, όρκος αιώνιας πίστης στην πατρίδα της καρδιάς του.

*Ω φιλόπατρι πατρίς,
ω θαυμασία νήσος,
Ζάκυνθε· συ μου έδωκας
την πνοήν, και του Απόλλωνος
τα χρυσά δώρα!*

*Ποτέ δεν σε ελησμόνησα,
ποτέ· – Και η τύχη μ' έρριψε
μακριά από σε· με είδε
το πέμπτον του αιώνος
εις ξένα έθνη.*

Η λύρα, «Ο φιλόπατρις»

Την Ελλάδα ευτύχησε να την δει ελεύθερη και να εκπληρωθεί το όνειρό του έπειτα από νύκτα δουλείας πολλών αιώνων. Στη Ζάκυνθο δεν του χαρίστηκε η μοίρα να επιστρέψει, η ευχή του

*Ας μη μου δώση η μοίρα μου
εις ξένην γην τον τάφον·
είναι γλυκός ο θάνατος
μόνον όταν κοιμώμεθα
εις την πατρίδα,*

δεν εκπληρώθηκε, αφού πέθανε στην γηραιά Αλβιόνα. Ωστόσο, η ιερή επιθυμία του, εκλήφθηκε ορθά ως έσχατη επιθυμία, ως ιερό χρέος του ελληνισμού προς τον ελευθερωτή ποιητή του.

Την επέτειο του επαναπατρισμού του Ανδρέα Κάλβου εορτάζουμε σήμερα, η οποία πραγματώθηκε στα 1960, 91 ολόκληρα χρόνια μετά τον θάνατό του στο Λάουθ, αφού πολλά γράφτηκαν γι' αυτόν και η φήμη του γιγαντώθηκε μετά τη σιωπή που συνόδευσε την ποίησή του όσο ζούσε. Όσα έγραψε γι' αυτόν ο προφητικός Κ.

Παλαμάς και όσα ο Γ. Σεφέρης, οραματιζόμενος την αποκατάσταση αυτών που ανέδειξαν το κύρος της ελληνικότητας, αρκούν για να δείξει κανείς ποια εκτίμηση σφουρηλάτησε ο ελληνισμός για το έργο του.

Το ότι εργάστηκαν πολλοί για τον επαναπατρισμό του ποιητή, οφείλεται απολύτως στις ποιητικές του υποθήκες. Η πρωτοφανής λατρεία για τη Ζάκυνθο, οι αναφορές για την πολυετή απουσία του, «Ο Φιλόπατρις» όλος, αλλά και οι διάσπαρτοι στίχοι του για την έννοια της χειμαζόμενης πατρίδας και την αποκατάστασή της, του εξασφάλισαν την αιωνιότητα αλλά έθεσαν και το αίτημα της αποκατάστασης του ποιητή, με την εκπλήρωση της επιθυμίας του να μη του δώσει η μοίρα εις ξένην γην τον τάφον. Εργάστηκαν πράγματι πολλοί για την ικανοποίηση αυτής της ιερής επιθυμίας. Ο μύθος του, η άδικη αφάνειά του, η αργή αποκατάσταση, το ήθος του φούντωσαν το ενδιαφέρον για την ιδιότυπη φωνή του.

Με φόβο μήπως αδικήσουμε λησμονώντας κάποιον ή κάποιους θα μνημονεύσουμε τον αρχιμανδρίτη Ιάκ. Βίρβο που εντόπισε το 1938 τον τάφο του, τον Κωνστ. Σολδάτο, τον έλληνα πρεσβευτή στο Λονδίνο Δημ. Κακλαμάνο, τον κύπριο Αντ. Ιντιάνο. Οι προηγούμενοι φρόντισαν για τη μετακομιδή των οστών του, αλλά η έκρηξη του Παγκοσμίου πολέμου μετατόπισε πολύ αργότερα, στα 1960, αυτήν. Ο Σεφέρης, πρεσβευτής τότε, θα διαδραματίσει ανάλογο ρόλο και η ανακομιδή, το ιστορικό της οποίας ανέφερε ο κ. Δεμέτης, έλαβε αίσιο τέλος.

Την εκπλήρωση αυτού του χρέους συνεορτάζουμε σήμερα, ευγνώμονες για τον φιλοπάτριδα ποιητή, την επιστροφή και τον αδιατάρακτο πλέον ύπνο του στα χώματα της γλυκείας Ζακύνθου, την οποία επίσης ευτύχησε να δει ενωμένη με τη μεγάλη πατρίδα, καθυστερημένα έστω το 1864, πριν από τον θάνατό του, το 1869.

Η άβυσσστη εικόνα της παιδικής ηλικίας, η παιδική αθωότητα που ξέρει να εκτιμά βουβά τα αγαθά της φύσης, η στέρηση της φυσικής του μητέρας, η αποκοπή επί πολλά χρόνια από τη γενέτειρα, οι μνήμες των κήπων της αμεριμνησίας, αλλά και το όραμα μιας ελεύθερης πατρίδας, όλα αυτά μας χάρισαν την εξαιρετική ωδή «Ο φιλόπατρις», ύμνο στην ιερότητα της πατρίδας, διαθήκη του ποιητή σε ανύποπτο χρόνο που κλήθηκαν οι μεταγενέστεροι να εκτελέσουν:

*Μοσχοβολάει το κλίμα σου,
ω φιλόπατρι πατρίς μου,
και πλουτίζει το πέλαγος
από την μυρωδιάν
των χρυσών κήτρων.*

Οι χώρες των μεγάλων προορισμών της εποχής του, που τις έζησε και διαφήμιζε όσα πνευματικά αλλά και υλικά αγαθά του εξασφάλισαν, η Ιταλία, η Αγγλία, η Γαλλία, η Αυσονία, η Αλβιόνα, τα ένδοξα Παρίσια, όπως τα αποκαλεί, το όνειρο των πολιτών των καιρών εκείνων, υστερούν, δεν συγκρίνονται με την ομορφιά της Ζακύνθου. Ευγνώμων τις χαιρετά και τις μακαρίζει, για την ποίηση την Ιταλία, για τον πλούτο και την ελευθερία την Αγγλία, για την καλλιέργεια του πνεύματος τη Γαλλία. Υπάρχει όμως ένα «αλλά»: αυτό, για τον τόπο της καρδιάς του, την πεφιλημένη Ζάκυνθο:

*Χαίρε Αυσονία, χαίρε
και συ Αλβιών, χαιρέτωσαν
τα ένδοξα Παρίσια·
ωραία και μόνη η Ζάκυνθος
με κυριεύει.*

Θα παρεμβάλουμε στο σημείο αυτό ένα λησμονημένο χρέος. Πρώτος το ανακίνησε ο Σπυρίδων Δε Βιάζης στα τέλη του 19^{ου} αι., ο οποίος και πρόσφερε πολλά στη μνήμη του Ούγκο Φόσκολο. Είναι γνωστά τα της αποκαταστάσεως του σπιτιού που γεννήθηκε, η δημιουργία της Φωσκολιανής Βιβλιοθήκης, η λατρεία του για τον ζακύνθιο πρόδρομο του Κάλβου και του Σολωμού που δοξάστηκε στην Ιταλία. Επίσης είναι γνωστή η προσδοκία και σήμερα των συμπατριωτών μας για αναθέρμανση της μνήμης του. Ίσως κάποτε και τα δικά του οστά αναπαυτούν στο πατρίο χώμα. Μικρή απόδειξη ένα πολύ πρόσφατο πόνημα της Μαρίας Σγουρίδου, Foscolo ο Φιλόπατρις το τιτλοφορεί και περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τις ποιητικές καταθέσεις ελλήνων ποιητών για τον έλληνα Φόσκολο, από τον Διον. Σολωμό έως τον Διον. Σέρρα. Θα θυμίσουμε, επίσης, την πρόωρη αγωνία της απώλειας του Φόσκολου από τον ελληνικό Παρνασσό, όπως την διατύπωσε ο δάσκαλός του, ο προσολωμικός Αντ. Μαρτελάος, στο γνωστό επίγραμμα του, αποδεικνύοντας την ελληνικότητά του από το ελληνοπρεπές έργο του *Οι τάφοι*:

*Του κάκου Φράγκο θέλουν να σε κάμουνε
που είσαι Έλληνας τα Μνήματα φωνάζουμε*

Αλλά ας επανέλθουμε στον Κάλβο και την πολυσυζητημένη άσπονδη, όπως την όρισε η μοίρα «σχέση» του με τον Σολωμό. Κι όμως οι δύο μεγάλες αυτές φωνές, διαφορετικές σε κάθε περίπτωση, αλλά με κοινό στοιχείο τη μεγαλοσύνη του πνεύματός τους, αναπαύονται δίπλα δίπλα, συμφιλιωμένες από τον θάνατο και την ευγνωμοσύνη των καιρών. Ο ένας ευτύχησε γρήγορα να δικαιωθεί, ο άλλος κατά πως λέει ο Σεφέρης, «τύπωσε στα '26 και τον γνωρίσαμε στα '88». Ο θάνατος έσβησε τις διαφορές, η ποίηση τους ένωσε για πάντα. Και τι ευτυχής συγκυρία στις 15 του Αυγούστου του 1960, στην εκκλησία του Keddington, στην καθιέρωση της αφιερωματικής πλάκας του Κάλβου, σκεπασμένης με την ελληνική σημαία, στο τέλος της τελετής «ακούστηκε ο Ύμνος στην Ελευθερία, παιγμένος από όργανο. Μια στιγμή που σ' αγκυλώνουν τα μάτια», κατά την περιγραφή του αυτόπτη Σεφέρη.¹

Θα κλείσουμε με ένα ποίημα από την τελευταία συλλογή ενός καλού ποιητή, του Σωτήρη Σαράκη. Στο *σιδεράδικο της Αήμιου* τιτλοφορείται αυτή. Το ποίημα από αυτή τη συλλογή έχει τίτλο «Εξάπαντος μαζί» και δείχνει με τον τρόπο του σύγχρονου ποιητή τη συγκατοίκησή τους στη μνήμη του σήμερα, πώς ο δικαιοκρίτης χρόνος τους έφερε να συντροφεύουν ο ένας τον άλλον:

*Τρίτη και τέταρτη φορά του εξηγώ
καταλεπτώς, του δίνω την παραγγελία
να φτιάξει και μια δεύτερη κορνίζα
ολόιδια μ' αυτήν που εντός της
θα βάλει την εικόνα, με κοιτούσε
καχύποπτος κι επαναλάμβανε
πόσο γερές είν' οι κορνίζες του (φαντάστηκε
την ήθελα ρεζέρβα), πρέπει
εξάπαντος μαζί μονολογούσα, τέλος
έκαμε αυτό που του ζητούσα, κι έτσι
τους έχω τώρα εδώ*

¹ Δοκιμές, «Κάλβος, 1960», σ. 122 και 133-134.

στον τοίχο μου, πλάι πλάι, όπως
της Ιστορίας η δίνη τους όρισε διδύμους

ο Διονύσιος Σολωμός, το χέρι
στη καρδιά, το βλέμμα στις Μεγάλες
Ουσίες

και μια απ' τις πιο Μεγάλες
Απουσίες, η άγνωστη
μορφή του Ανδρέα Κάλβου

όπως της Ιστορίας η δίνη
τους όρισε, κι ας έμεινε ο καλός
τεχνίτης με την απορία
τι να την ήθελα την αδειανή κορνίζα.

Θεοδόσης Πυλαρινός